

PTT-resultaten december 2002

In samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek werd ook in de winter van 2002/03 het Punt Transect Tellingen-project (PTT) weer georganiseerd. Een jubileum, want inclusief twee proeffjaren was dit al de 25ste editie! Ruim 400 tellers telden tussen 15 december en 1 januari exact vijf minuten op ieder van de 20 telpunten langs hun route. Hieronder volgt een overzicht van wat zoal werd gezien op de 394 routes.

Winterse telling

Kort voor de telling werd het in ons land winters. Op 38% van de routes werd ijs gemeld in combinatie met open water, op 8% van de routes lag overal een gesloten ijslaag. Sneeuw werd vrijwel nergens gemeld. Na een zachte novembermaand was vooral de eerste helft van december 2002 koud. In de week voorafgaand aan de telling kwam de temperatuur in het gehele land niet boven het vriespunt uit. Op trektelposten werd op 8-11 december vorsttrek geregistreerd van o.a. Fuut, Bergeend, Kievit, Goudplevier, Wulp, Kok- en Stormmeeuw. De vorstgrens verdween net voor de telperiode, al bleef het in het midden en (noord-)oosten tot 20 december 's nachts vriezen. Uiteindelijk ging de winter 2002/03 overigens de boeken in als een qua temperatuur normale winter.

Soorten en aantallen

Het aantal getelde routes in 2002 was vrijwel gelijk aan 2001 (resp. 394 en 399). Van de 394 routes zijn er momenteel 382 verwerkt. In totaal werden 184 soorten (incl. 18 exoten en ondersoorten) en ruim 1,15 miljoen vogels genoteerd op de ruim 7800 telpunten. Net als in andere jaren was er een grote spreiding in soorten en aantallen tussen routes onderling. Gemiddeld werden er op een route 3000 vogels geteld. Op een route in de bossen van Noord-Brabant verschenen niet meer dan 118 vogels in de kijker, waarbij de meest talrijke soort nota bene de Kruisbek was, met 31 exemplaren. De grootste aantallen verschenen op een route nabij de Oudekerkse Plas bij Amstelveen met ruim 23.000 vogels (waarvan bijna 20.000 Smienten) en op Goeree-Overflakkee met ruim 32.000 vogels (waarvan de helft Brandganzen). De minste soorten (16) werden aangetroffen op routes op de centrale Veluwe en in het oosten van Noord-Brabant.

Een teller die op pad ging in de kop van Noord-Holland had het met 73 soorten duidelijk drukker. Gemiddeld verschenen 39 soorten op de formulieren.

In de top-vijf van talrijkste soorten staan Kolgans (174.000 exemplaren), Smient (166.000), Brandganzen (96.000), Spreeuw (72.000) en Wilde Eend (70.000), soorten die ook voorgaande jaren hoge ogen gooiden. De meest verbreide soorten waren Zwarte Kraai (99,7% van de routes), Merel (97,9%), Koolmees (95,8%), Buizerd (94,8%) en Vink (91,6%). Deze soorten zijn vrijwel ieder jaar wel in de top te vinden.

Zeldzame soorten waarvan maar één individu werd gezien, zijn IJsdruiker (Wilp, Gl), Pareldruiker (Waalwijk, NB), Zeearend (Vechtplassen, NH), Kleine Strandloper (Terschelling), Pontische Meeuw (Meers, Lb), Geelpootmeeuw (Gendringen, Gl), Middelste Bonte Specht (uiterste zuiden Limburg) en Waterspreeuw (Wilp, Gl). Het ene Korhoen bevond zich op de Veluwe en moet een uitgezette vogel zijn, want de soort is hier sinds 1988 uitgestorven. Ook tijdens een PTT telling in 1996 werd al een Korhoen gemeld op de Veluwe. Op de twee routes in het enige broedgebied van de soort, de Sallandse Heuvelrug, werd de soort in 2000 voor het laatst gemeld tijdens een PTT-telling. Grote Zilverreigers blijven het goed doen. Op maar liefst 24 routes werden in totaal 57 exemplaren gezien. Dat de soort hiermee vaker wordt gezien dan de Patrijs (17 routes) is veelzeggend. Tussen de exoten vallen o.a. de papegaaiachtigen op: 90 Halsbandparkieten, 10 Monniksparkieten (Apeldoorn-noord) en zelfs twee Geelvluggelara's (Overveen, NH). Het aantal Halsbandparkieten is het grootste sinds de start van het PTT-project (figuur 1). Tot aan de decembertelling van 1993 werden jaarlijks op 0-2 routes gemiddeld 4 individuen geteld. Sindsdien is de soort met een

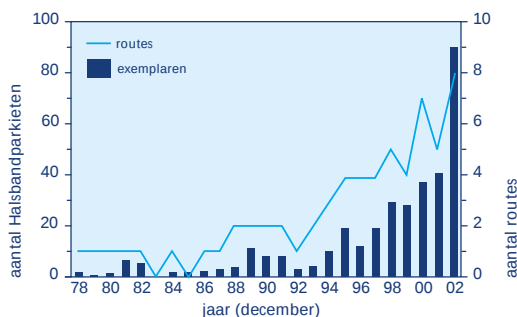
Wij zijn op zoek naar nieuwe tellers! Iedereen met een redelijk goede vogelkennis (incl. geluiden) kan meedoen met het PTT-project. Het kost maar één ochtend in de periode van 15 december tot en met 1 januari, en je kunt tellen in je eigen omgeving. Interesse? Neem contact op met Arjan Boele (arjan.boele@sovon.nl of 024-6848111).

sterke opmars bezig met in 2000-02 resp. 37, 51 en 90 vogels. De negen routes waarop de soort in 2002 verscheen, lagen in Amsterdam (vier routes), in en rond Den Haag (drie), in Oegstgeest (ZH) en in Roelof-arendsveen (ZH). In voorgaande jaren werden er ook wel elders in het land steeds één of twee Halsbandparkieten gezien: in de Achterhoek (1984), Bunnik (1995), Noordwijk (1988) en Haarlem (1996). In totaal werd op 17 routes ooit een Halsbandparkiet gezien. Tijdens het veldwerk voor de broedvogelatlas in 1998-2000 werden broedgevallen met name in de regio's Den Haag en Amsterdam gemeld. In de jaren 1994-2000 groeide de populatie in Amsterdam met ruim 20% per jaar. Deze groei is dus ook in het PTT-materiaal fraai vastgelegd.

Winnaars en verliezers in 2002

Zoals hierboven al gemeld zijn er inmiddels 25 PTT-winters verstreken. Van veel soorten is het prima mogelijk een trend te bepalen. De indexen van 84 soorten zijn te vinden op de homepage van SOVON (www.sovon.nl). Geïnteresseerden zonder toegang tot internet krijgen ze toegestuurd door even contact op te nemen met Arjan Boele op het SOVON-kantoor.

In tabel 1 worden de soorten gegeven waarvan de index in december 2002 (bijna) record-hoog of record-laag was. Bij negen van de 14 soorten met een hoge index past dit in de positieve trend over 1980-2002. Twee soorten, Grote Gele Kwikstaart en Winterkoning, wijken hier enigszins van af doordat deze wel een toename laten zien over de gehele periode, maar daarnaast ook sterk worden beïnvloed door strenge winters. De reeks zachte winters vanaf 1997/98 doet deze soorten dan ook goed. Bij drie soorten sluit de hoge index niet aan bij de trend over 1980-2002: Wilde Zwaan, Vuurgoudhaan en Kauw. Er werden ruim 1100

Figuur 1. Aantalsontwikkeling Halsbandparkiet 1978-2002 met aantal routes waarop de soort is aangetroffen en totaal aantal exemplaren.

Wilde Zwanen gezien op 47 routes terwijl dat gemiddeld over tien voorgaande jaren 550 vogels en 33 routes was. Ook tijdens watervogeltellingen werden meer Wilde Zwanen gezien dan de laatste winters gebruikelijk was. Bij de Vuurgoudhaan was sprake van een forse influx. In "normale" winters werden gemiddeld 14 Vuurgoudhanen op de PTT-formulieren genoteerd terwijl dat er in 2002 60 waren. Bij de Kauw varieerden de winter-aantallen in 1980-2002. De index van 2002 is echter duidelijk hoger dan gemiddeld. Mogelijk werd dit veroorzaakt door een toestroom van oostelijke vogels. Bij deze soort is het opvallend dat het aantal routes waarop de soort gezien werd (333) gelijk is aan het gemiddelde over 1992-2001 (330), maar dat het totaal aantal vogels wel ruim een kwart hoger was (resp. 30.300 en 38.600) zodat de vogels dus in gemiddeld grotere groepen rondvlogen.

Bij 12 van de 14 soorten met een opvallend lage index past dit in de negatieve trend over 1980-2002. De uitzonderingen zijn Topper en Havik. Er werden in december 2002 vrijwel geen Toppers gezien, en dat terwijl de routes waar de soort voorgaande jaren talrijk voorkwam wel zijn geteld. Waarschijnlijk zijn de grote groepen dit jaar gemist (grote concentraties ver buiten de kust). De lage index bij de Havik is ongeveer gelijk aan de waarde begin jaren negentig maar is een derde lager dan in 1995-2001. In 2002 verschenen er 56 Haviken (50 routes) terwijl dat er in genoemde periode gemiddeld 87 (68 routes) waren. Wat de oorzaak is van deze trendafwijking is niet duidelijk. Wellicht speelt mee dat 2002 een mager broedseizoen voor de Havik was met relatief weinig uitgevlogen jongen (De Takkeling 11 (1): 6-54).

Arjan Boele

Verspreidingskaarten maken met PTT-gegevens

De resultaten van de PTT-tellingen bieden een schat aan informatie over de aantalsontwikkeling en verspreiding van watervogels. Het project omvat inmiddels in totaal meer dan 1000 routes, waarvan er de laatste jaren gemiddeld zo'n 400 trouw worden geteld. Er wordt geteld vanaf 1978, waarmee het de langst lopende SOVON-telling is. Hoewel het primaire doel zich vooral richt op het volgen van watervogeltrends, blijkt met behulp van moderne rekentechnieken ook het vastleggen van verspreidingsgegevens mogelijk.

In het kader van zijn opleiding aan Hogeschool Larenstein heeft Erwin Reinstra onlangs gewerkt aan het analyseren van verspreidingskaarten uit het PTT-materiaal. De stageopdracht was om met behulp van statistische analyses na te gaan of, en in welke mate, een soort binding heeft met bepaalde landschapkenmerken zoals grondgebruik, openheid en bodemtype. In een later stadium zullen nog andere gegevens aan de analyse worden toegevoegd, zoals over het weer en de teller. Met de weergegevens wordt onder meer de variatie van jaar tot jaar in beeld gebracht. De tellergegevens worden gebruikt om de effecten van wisselingen van waarnemers te ontrafelen. Na de analyse worden de telgegevens vervolgens vergeleken met de voorspelling uit de statistische analyse. Met deze uitkomsten zijn uiteindelijk ook de verspreiding en aantallen van vogels te voorspellen in gebieden waaruit geen of weinig telgegevens aanwezig zijn.

Bird Avoidance Model

De uitkomsten van de soorten die uitgewerkt zijn tijdens bij deze bewerking

worden in eerste instantie gebruikt in het kader van het Bird Avoidance Model-project (BAM). Dit is een project van de Universiteit van Amsterdam, de Koninklijke Luchtmacht en SOVON. Voor het BAM wordt door combinatie van de uitkomsten van de statistische analyse en recente telgegevens de verspreiding in tijd en ruimte beschreven van soorten die relatief veel gevaar opleveren voor de luchtvaart. Het gaat dan om soorten als Wilde Eend, Spreeuw, Kok-, Zilver- en Stormmeeuw. Het model voorspelt de aanvaringsrisico's per soort op basis van hun verspreiding. Zo kunnen gebieden met concentraties van deze soorten worden aangegeven. Het doel is om zo in de toekomst de hoeveelheid aanvaringen tussen vogels en het vliegverkeer te verminderen.

Wintervogelatlas

Buiten het BAM- project om zijn de uitkomsten ook voor andere doeleinden te gebruiken. Zo is het mogelijk om net als voor broedvogels te komen tot een nieuwe atlas, maar dan voor watervogels. Ook andere wintertellingen (watervogels) zouden voor zo'n atlas een belangrijke bron van informatie zijn. Door middel van de hier gepresenteerde analyse zal het ook in deze wintervogelatlas mogelijk zijn dichtheidskaarten te presenteren, naast het weergeven van de verspreiding, aantallen en veranderingen. Dit is net als voor broedvogels alleen goed mogelijk indien er voldoende telgegevens aanwezig zijn, en zal dus vooral betrekking hebben op de meer algemeen voorkomende soorten. (zie pagina 20)

Erwin Reinstra & Henk Sierdsema

Tabel 1. Overzicht van 28 soorten waarvan de PTT-index in december 2002 opvallend hoog dan wel laag was. Onder 'past in trend' wordt aangegeven of de (bijna) record-hoge of -lage index past in de trend over 1980-2002

hoge index 2002	past in pos. trend?	lage index 2002	past in neg. trend?
Wilde Zwaan	nee	Tafeleend	ja
Grauwe Gans	ja	Topper	nee
Nijlgans	ja	Blauwe Kiekenkief	ja
Smient	ja	Havik	nee
Krakeend	ja	Patrijs	ja
Grote Bonte Specht	ja	Fazant	ja
Grote Gele Kwik	(ja)	Zilvermeeuw	ja
Winterkoning	(ja)	Zwarte Mees	ja
Heggenmus	ja	Ekster	ja
Vuurgoudhaan	nee	Roek	ja
Staartmees	ja	Bonte Kraai	ja
Boomklever	ja	Huismus	ja
Boomkruiper	ja	Ringmus	ja
Kauw	nee	Frater	ja